

VERTROUWEN EN GASTVRIJHEID

1. Voor het slapen gaan

De slaap komt niet direct. Dat vind je wel prettig. Er is zo veel gebeurd vandaag, te veel om zomaar weg te laten zakken. Te veel ook om zomaar op een rijtje te zetten. Daar zal wel wat tijd overheen gaan voor dat het allemaal weer wat in balans is.

Je laat de gebeurtenissen de revue nog eens passeren.

De hand van Esteban die voorzichtig jouw hand heeft gezocht, er lichtjes in geknepen heeft en toen jouw hand lang bleef vasthouden, strelend, zacht, geruststellend, maar ook opwindend. Dat was natuurlijk het hoogtepunt van de dag, voor jou, maar wat daaraan vooraf ging...

De tranen van Thebe hadden veel indruk gemaakt. Ze was zo verdrietig. Ze voelde zich zo te kijk gezet, zo bedrogen, zo kwetsbaar. Ze was helemaal ontdaan. Hoe iemand zoiets kon doen. Hoe Katja dat had durven doen. En Ningak had haar ook behoorlijk teleurgesteld. Wat een soap, eigenlijk. Waarom had Thebe haar naam ook niet onder dat gedicht gezet? Hoe oud was ze? Toch geen puber meer?

Wat een soap! Nou ligt het allemaal op straat.

Die Thebe.

Is ze stilletjes verliefd, een romantische, verlegen ziel... Houdt ze dat eerst een hele tijd voor zich; sudderend spint het in haar rond. Je ziet het voor je. Ach ja, Thebe heeft vast uitgebreid zitten fantaseren over Ningak. Dat is natuurlijk veel te groot geworden.

En dan een gedicht. Schattig. Dat is het eerste woord dat nu in jou opkomt. Of klinkt dat te neerbuigend? Alsof je het over een kind

1 hebt. Nou ja, het lijkt toch ook wel een beetje op een kalverliefde.
2 *Anoniem*. Waarom zou je dat doen? Wat zou het voor gedicht geweest
3 zijn?

4 Schattig, ja, maar ook wel suf. Onvolwassen.

5 En dan Katja. Dat ze zo doortrapt is! Dat had je echt niet achter
6 haar gezocht. Maar, wie weet, misschien was het toevallig zo gelopen.
7 Dat zou best kunnen. Een gelegenhedsongelukje.

8 Wie weet ging het zo: Ningak krijgt dat gedicht. Hij is ontroerd,
9 aangedaan. Zou goed kunnen. Is ook leuk, toch, om zomaar een ge-
10 dicht te krijgen van een anonieme aanbieder. En wie weet, komt op
11 dat moment net Katja binnen. Ze ziet Ningak staan, met dat papier
12 in zijn handen. Ze vindt hem leuk, dat weet je. Dat zie je direct. Dat
13 ziet iedereen. Dus wie weet, begint ze te blozen, en Ningak voelt
14 zich ongemakkelijk, met dat gedicht in zijn handen. Hij bloost ook
15 en om zich daar niet nog ongemakkelijker bij te voelen, flapt hij het
16 er ineens uit.

17 – Katja. Jij? Ben jij het misschien? Heb jij mij dit gedicht ge-
18 sturd?

19 En dan is het wellicht de gelegenheid, gewoon domme pech, die
20 voor al die emoties heeft gezorgd.

1 Je weet niet of je het moet geloven. Ningak kan natuurlijk ook
2 gehoopt hebben dat het gedicht van Katja kwam. Wie weet heeft hij
3 juist wel een oogje op *haar*. Of er stond iets in het gedicht dat hem aan
4 haar deed denken. Als dat zo is, dan is het verdriet van Thebe goed te
5 begrijpen. Altijd erg: onbeantwoorde verliefdheid. Vreselijk.

6 Je ligt even stil. Je gedachten komen een beetje tot stilstand.

7 Dan breekt daar ineens de herinnering aan die hand van Esteban
8 door. Je voelt het aan je gezicht. Daar lig je, in het donker, met een
9 glimlach op je gezicht. Het gloeit een beetje. Hoe was dat nou geko-
10 men, die hand? Hoe had hij dat gedurfd? Hoe had hij geweten dat dat
11 goed was, dat dat nu precies het goede gebaar op het juiste moment
12 was, zijn hand die de jouwe pakt en hem voorzichtig streelt.

13 Blijkbaar hadden die emoties van Thebe, van Ningak, Katja, en,
14 o ja, ook die boosheid van Dirk – blijkbaar hadden die emoties overal
15 de ramen wijd opengezet. Je wilde aangeraakt worden. Dat had Este-
16 ban mooi aanvoeld.

1 Je stond ook versted van Dirks boosheid. Hij had er toch in feite
2 niets mee te maken. Wat was dat geweest? Voelde hij zich plaatsver-
3 vangend aangesproken? Maar hoezo dan? Hij was echt boos geweest
4 op Katja. Hij vond dat zoiets natuurlijk he-le-maal niet kon. Je kunt
5 er nu een beetje om lachen, om de pathetische verwijten van Dirk.
6 Hij had het over de ziel van de dichter. Dat Katja die vertrap had.
7 Op Thebes ziel was gaan staan. Hij was zelfs begonnen over de ziel
8 van Endoxa, dat het hem niet zou verbazen als zoiets onfatsoenlijks
9 op de lange termijn een groot effect zou hebben. Dat jullie allemaal
10 meer op je hoede zouden zijn, dat jullie je niet meer kwetsbaar zou-
1 den durven opstellen. Dat dit een serieuze aanslag was op Endoxa als
2 samenleving.

3 Misschien was dat het wel, die woorden van Dirk, die jij en Este-
4 ban direct hadden willen pareren. Hij stond vlak bij je, Esteban, naast
5 je, half tegen je aan. Jullie keken samen naar Dirk, naar Thebe die
6 nog stond te huilen, naar Ningak die zich heel ongemakkelijk voelde,
7 en naar Katja die zich niet liet kennen, die een grimas opzette, een
8 sturse blik. En daar stonden jullie. Je voelde hoe dichtbij Esteban was.
9 Hij voelde dat blijkbaar ook. Hij bewoog zijn hand, pakte jouw hand,
10 kneep er lichtjes in en hield hem daarna lang vast. Hij streelde jouw
1 hand, zacht, geruststellend. En wat was dat opwindend... Zo intiem.
2 Heerlijk.

2. *Emoties*

3
4
5
6
7 Mensen zijn lichtgeraakte wezens. We beginnen allemaal heel gevoe-
8 lig. Volledig uit balans gebracht door de indringende heftigheid van
9 de geboorte zetten we het op een huilen. En ook daarna blijven het
10 nog lange tijd de primaire emoties die ons domineren: verdriet, angst,
1 boosheid, nieuwsgierigheid, sympathie, vreugde.

2 We zijn eigenlijk zulke mooie, complexe, sensitieve wezens, gevoe-
3 lig voor een schier onuitputtelijk gevarieerde reeks prikkels. Kijk ter
4 vergelijking maar eens naar onze geavanceerde computers en scham-
5 per om de armoede van hun gevoeligheid. Aanslagen op een toetsen-
6 bord, veel verder komen ze niet. Kijk naar de planten. Zonlicht, water,

1 en nog wat chemische interacties met hun omgeving. Dan heb je het
2 wel gehad. Bij de dieren is het al veel gevarieerder; beweging, geur,
3 geluid, trilling. Maar wat ook opvalt is dat de dieren allemaal hun
4 eigen kleine niche hebben, hun betrekkelijk beperkte habitat waarin
5 ze thuis zijn, waarin de prikkels die er voor hen toe doen afgestemd
6 zijn op hun reactievermogen. Beweeg je hand heel langzaam naar een
7 mug en sla dan toe, en in de bloedvlek die op de muur achterblijft is
8 er helemaal niets dat zich heeft kunnen realiseren wat er nu in feite
9 gebeurd is.

10 Natuurlijk, dat geldt op een bepaalde manier ook voor mensen.
1 Wij hebben ook onze habitat. Mensen zijn dieren, immers. Net als
2 veel dieren horen we het in de verte rommelen, zien we subtiele
3 kleurverschillen, merken we bewegingen in de achtergrond, ruiken
4 we onraad. Net als de dieren. Maar daarnaast zijn we enorm gevoelig
5 voor een breed scala sociale en relationele prikkels. Het is niet al-
6 leen zo dat we de kleinste nuances in een stem kunnen registreren,
7 veranderingen in de houding van iemand opmerken, of gezichtsuit-
8 drukkingen begrijpen. Dat kunnen huisdieren vaak ook. Maar we
9 zijn daarnaast tevens gevoelig voor wát anderen zeggen, voor hun
10 woordkeus, voor de inhoud van hun boodschap.

1 Er is een lange traditie in de geschiedenis van de westerse filosofie
2 waarin dit verschil tussen mens en dier uitgelegd werd in termen
3 van ons vermogen abstract, logisch en rationeel te denken. Dieren
4 moeten het met *body language* doen. Dat is de enige taal waar zij toe-
5 gang toe hebben. Maar mensen spreken echt, volgens deze traditie.
6 Mensen gebruiken woorden met inhoud, met een abstracte beteke-
7 nis. Alleen mensen zijn werkelijk talige wezens. Alleen mensen kun-
8 nen emotioneel onbewogen, logisch dwingende redenen geven en
9 accepteren voor hun gedrag. Alleen mensen hebben toegang tot een
10 rationale en intellectuele wereld van betekenissen, symbolen, ideeën,
1 redenen. Kenmerkend aan deze traditie is de grote tegenstelling die
2 aangebracht is tussen het rationele en het emotionele, tussen het intel-
3 lectuele en het lichamelijke, alsof intellectuele sensitiviteit niets meer
4 met emoties en met ons lichaam te maken heeft, alsof we uit twee
5 gescheiden delen bestaan, een intellect en een lichaam, twee delen die
6 ieder op een heel eigen type prikkels reageren.

1 Deze traditie lijkt zijn langste tijd te hebben gehad. Emoties lijken
2 steeds meer in ere hersteld te worden. Ze blijken hun eigen rationa-
3 liteit te bezitten en van fundamenteel belang te zijn voor ons morele
4 oordeelsvermogen. Ze blijken überhaupt ten grondslag te liggen aan
5 ons vermogen praktisch te redeneren, ons vermogen feiten te begrij-
6 pen als relevante redenen voor ons handelen. Ze blijken een hoofdrol
7 te spelen in ons vermogen om te kunnen gaan met onze omgeving.
8 Emoties zijn *hot*.

9 En inderdaad, in dit hoofdstuk sluit ik aan bij deze actuele, senti-
10 mentalistische wending. Ik betoog dat emoties een cruciale rol spelen
1 voor ons gezonde verstand, voor ons vermogen te mensen, ons ver-
2 mogen ons adequaat in te voegen in nieuwe situaties. Gezond ver-
3 stand drijft op emotie, op elementaire, primitieve emoties, maar *vooral*
4 op hun ontwikkelde, veredelde transformaties, op emoties die bijdra-
5 gen aan gedrag dat begrijpelijk, doelmatig en goed is. Dat ik schrik
6 van een vervaarlijk sissende *boa constrictor* die ik onverwacht in de
7 schuur naast mijn fiets aantref, is gezond en verstandig, is een gepaste
8 emotionele reactie op een gevaarlijke situatie. Die angst is als een re-
9 flex, net als een hand die zich onmiddellijk en automatisch terugtrekt
20 van een kachel die veel te heet is. Het reflexmatige karakter van zo'n
1 elementaire angst doet niets aan zijn geschiktheid af. Gelukkig maar
2 dat dit soort primitieve emoties goed ingebakken zijn in ons lijf. We
3 hebben er vanuit evolutionair perspectief vermoedelijk ons bestaan
4 aan te danken.

5 Maar emoties zijn niet alleen primitief en reflexmatig. Veel van
6 onze emoties zijn ontwikkeld, zijn veredeld, zijn getransformeerd van
7 primitieve reacties tot door kennis en ervaring verrijkte responsen.
8 Ze behouden natuurlijk wel het kenmerkende van een emotie. Ze
9 zijn '*embodied appraisals*', zoals Jesse Prinz ze noemt: zich lichamelijk
30 manifesterende waardeschattingen van het scenario waarin iemand
1 zich bevindt.⁶ Emoties geven vorm aan de manier waarop wij als
2 levende wezens goed willen kunnen zorgen voor ons eigen voort-
3 bestaan. Ze brengen ons in een staat van paraatheid. Ze bereiden ons
4

5 6 Jesse Prinz, 'Emotions Embodied'. In R. Solomon (ed.), *Thinking About Feeling: Contemporary Philosophers on Emotions*. Oxford University Press, 2004.
6

1 lichamelijk voor op wat in het actuele scenario een adequate reactie
2 is. Veredelde emoties, emoties die verrijkt zijn met kennis en ervaring,
3 doen dat net als primitieve emoties, maar het voelt natuurlijk anders.
4 Als ik voor het eerst een dronken man met een kapotte wijnfles op
5 me af zie komen, zal ik heel anders schrikken dan een geroutineerde
6 politieman die dit dagelijks meemaakt.

7 Het ontwikkelen van veredelde emoties wordt ondersteund door
8 twee complementaire vermogens van medemenselijkheid: vertrou-
9 wen en gastvrijheid. Dat zal ik in dit hoofdstuk althans betogen.
10 Vertrouwen en gastvrijheid zijn belangrijke componenten van ons
1 gezonde verstand, belangrijke sociale vaardigheden die meer met sa-
2 menleven in het algemeen te maken hebben, dan met specifiek ge-
3 socialiseerd zijn in deze of gene cultuur. Vandaar dat vertrouwen en
4 gastvrijheid kunnen floreren op Endoxa, waar jullie samen moeten
5 mensen zonder te kunnen beschikken over deskundig advies.
6

7 8 *3. Toevertrouwen* 9

10 Wat was dat nu eigenlijk met die boosheid van Dirk op Katja die te-
1 genover Ningak deed alsof zij dat gedicht van Thebe had geschreven?
2 Waarom die preek over de vertrapte ziel van Endoxa en over de effec-
3 ten van dit ongehoorde bedrog? Dit zijn natuurlijk nogal specifieke
4 vragen, maar ze staan voor een type vragen waar we inmiddels wel
5 wat raad mee weten als we voortbouwen op mijn betoog uit de vo-
6 rige twee hoofdstukken. Blijkbaar had Dirk bepaalde verwachtingen
7 over hoe Katja, Ningak, Thebe en anderen zich op Endoxa hoorden
8 te gedragen, verwachtingen die gefrustreerd werden door met name
9 Katja. En blijkbaar voelde hij zich daardoor geroepen uit te leggen,
10 toe te lichten en te onderbouwen waarom die verwachtingen ge-
1 respecteerd hadden moeten worden – niet zo zeer voor hem, maar
2 voor het welzijn op Endoxa in het algemeen. Vandaar zijn algemene
3 bewoordingen, zijn poging duidelijk te maken dat Katja's gedrag een
4 aanslag was op de begrijpelijkheid, doelmatigheid en goedheid van
5 het mensen op Endoxa. Het lijkt een standaardvoorbeeld van wat
6 we doen als we gedrag rationaliseren. Maar er zijn vervolgvragen die

1 wijzen op de emotionele kant van ons gedrag, een kant die in de
2 vorige twee hoofdstukken impliciet al heeft meegespeeld maar nog
3 niet gethematiseerd werd. Waarom werd Dirk boos? Waarom Dirk?
4 En waarom reageerde Esteban daar op door jouw hand te zoeken, als
5 dat tenminste de juiste interpretatie is?

6 Zonder aandacht voor deze emotionele kant van ons gedrag lijkt
7 gerationaliseer soms kant noch wal te raken. Alsof je iets weglaat dat
8 wel degelijk belangrijk is. Of erger nog, alsof je iets negeert dat cru-
9 ciaal is. Ook hier zitten twee kanten aan: ontbreekt in Dirks betoog
10 vooral aandacht voor zijn eigen boosheid? Of ontbreekt de aandacht
11 voor de emoties van de anderen, van Katja, Ningak en Thebe? Had
12 Dirk meer begrip moeten opbrengen voor de jaloezie van Katja, de
13 verlegenheid van Ningak en het verdriet van Thebe, of meer besef
14 moeten tonen van zijn eigen boosheid? Het is allebei belangrijk, na-
15 tuurlijk. Al die emoties zijn onze aandacht waard, zowel de emoties
16 die tot een rationalisatie aanzetten (in dit geval Dirks boosheid) als de
17 emoties die in de rationalisatie gemarginaliseerd (in dit geval de emo-
18 ties van Katja en Ningak) of uitvergroot worden (Thebes verdriet).
19 En het is om deze emoties tot hun recht te laten komen dat ik in dit
20 hoofdstuk wil wijzen op de rol van vertrouwen in ons gedrag *en* in de
1 rationalisaties van ons gedrag.

2
3 Vertrouwen begint met *toevertrouwen*, met een taak aan iemand anders
4 overlaten. In een voetbalelftal moet iemand *keepen*. Die rol moet je
5 als je een team vormt aan iemand toevertrouwen, net zoals je aan de
6 bakker toevertrouwt dat hij jouw brood bakt, aan de bank dat ze een
7 geldautomaat ophangen en aan de kledingzaak dat ze ondanks al die
8 heftige ontwikkelingen op modegebied gewoon zorgen voor spijker-
9 broeken die lekker zitten, die niet van je kont zakken en die het kruis
10 niet tussen je knieën lokaliseren. Menselijk samenleven draait van be-
11 gin tot eind om het toevertrouwen van taken aan anderen, anderen
12 waarvan je verwacht, of hoopt te kunnen verwachten, dat zij hun taak
13 naar behoren kunnen en zullen uitvoeren. Het nogal formele woord
14 ‘taak’ gebruik ik hier voor dat gedrag waarvan anderen lijken te kun-
15 nen verwachten dat iemand het zal vertonen, gedrag waar iemand op
16 een informele manier toe verplicht lijkt te zijn omdat anderen de in-

1 formele bevoegdheid lijken te hebben dat gedrag te mogen verwach-
2 ten. In die zin heeft Dirk blijkbaar een taak toevertrouwd aan Katja
3 en Ningak, de taak om op Endoxa respectvol met anderen om te gaan,
4 de taak om de ziel van Endoxa, zoals hij dat noemt, niet te vertrappen.

5 Toevertrouwen gebeurt soms expliciet. Bij een vergadering wijs
6 je iemand aan die voor de notulen zorgt, bij een feestje zorgt iemand
7 voor de hapjes en iemand voor de muziek, en in een voetbalteam
8 heeft iedereen een duidelijke taak. Maar ook in zo'n expliciet ge-
9 organiseerd team zijn er allerlei taken die tijdens de wedstrijd, in de
10 kleedkamer, bij de persconferentie, op de parkeerplaats en ga zo maar
1 door impliciet en *ad hoc* aan deze of gene toevertrouwd worden en
2 moeten worden. Dat gebeurt spontaan en je ziet het in het gedrag
3 van de betrokkenen, in de vanzelfsprekendheid waarmee je specifiek
4 gedrag van anderen meent te mogen verwachten. Dirk, bijvoorbeeld,
5 heeft natuurlijk nooit expliciet aan Katja en Ningak de taak toever-
6 trouwd om de ziel van Endoxa niet te vertrappen. Maar hij heeft een
7 bepaalde verwachting ontwikkeld over hoe zij beiden en hoe de rest
8 van jullie zich gedragen. Dat is een kwestie van *folk physics* en *folk psy-*
9 *chology*; ik had het er in hoofdstuk 2 al over. Daar heb ik ook betoogd
20 dat de psychologisch gefundeerde verwachtingen bevoegdheden en
1 verplichtingen met zich meebrengen. Mensen kunnen zich bewust
2 zijn van die bevoegdheden en verplichtingen. Ze kunnen zich deze
3 zelf expliciet toeschrijven, maar juist dat gebeurt meestal impliciet,
4 gewoon door verwachtingen te hebben. En dat is vooral het geval als
5 de taak die anderen toevertrouwd is niet meer om het lijf heeft dan
6 wat ik – met Kuitert en Aristoteles – ‘*mensen*’ noem. Wij verwachten
7 gewoon van mensen dat ze zullen mensen, altijd en overal, waar ze
8 ook zijn en wat ze verder ook doen.

9 Het is op dit punt dat een hele serie leerzame emoties zich aan-
30 dient, emoties die te maken hebben met het interessante gegeven dat
1 wij om zelf te kunnen mensen mensende medemensen nodig heb-
2 ben. Als wij mensen doen wij dat altijd met de verwachting dat ook
3 onze medemensen zullen mensen. Wij vertrouwen er in alles wat we
4 doen op dat de mensen waarmee wij te maken hebben inderdaad
5 zullen mensen. En dan bedoelen we niet dat ze zomaar een beetje
6 nonchalant zullen mensen, dat ze de kantjes ervan af lopen, dat ze een

1 zes-min goed genoeg zullen vinden. Dan rekenen we erop dat ze hun
2 best zullen doen, dat ze ervoor gaan, dat ze zich met inzet, enthousiasme en overgave zullen kwijten van hun taak, dat ze naar behoren en naar vermogen zullen mensen. Wij vertrouwen hen die taak toe. We moeten wel! Want zonder hun toewijding zullen wij zelf helemaal niet kunnen mensen. Vandaar die emoties.

7 Kijk naar Dirk. Hij is boos, opvallend en openlijk boos. Klaarblijkelijk meent hij dat hij in zijn recht staat. Hij twijfelt niet aan de juistheid van zijn verwachtingen. Hij gaat er vanuit dat het voor Katja en Ningak duidelijk is dat zij zouden mensen. En voor hem betekent dat dat ze Thebe niet bedriegen. Dat kunnen ze niet maken. Het is dik onvoldoende. Zij hebben duidelijk Dirks vertrouwen beschaamd.

3 En kijk eens naar Thebe. Zij is verdrietig, hartverscheurend bedroefd. Klaarblijkelijk is zij geraakt, pijnlijk getroffen. Ook zij ging er vanuit dat Ningak en Katja zouden mensen. En voor haar betekent dit dat haar liefdesgedicht bij Ningak in goede handen zou zijn, dat hij haar liefde zou beantwoorden of er in ieder geval respectvol en discreet mee zou omgaan. En Katja zou zich daar gewoon buiten hebben moeten houden, zoals mensen dat doen die niet expliciet uitgenodigd worden om zich in een intieme relatie te mengen.

1 Ook de reactie van Esteban die jouw hand zocht is overwegend emotioneel van aard, net als die van jou, trouwens. 's Avonds in bed heb je een meer beschouwende houding aangenomen. Wie weet hebben Dirk, Katja, Thebe en Esteban ook wakker gelegen. Wat zullen zij van het gebeuren denken? Zouden zij zich realiseren dat dit allemaal over toevertrouwen gaat, over het besef dat wij als mensen heel ons leven overgeleverd zijn aan het vermogen van anderen om naar behoren te mensen? Want dat is wat jij je realiseert.

9 Dit is waar je aan denkt. Als je als baby op de wereld komt, een heel klein hoopje mens, dan ben je totaal overgeleverd aan de mensen in je omgeving. Je kunt zelf nog zo goed als niets, behalve het wezenlijke: ademhalen, leven, mensen. Maar de manier waarop jij menst wordt gekenmerkt door een ontroerende, vertederende, haast totale overgave. Om te mensen ben jij als baby volkomen aangewezen op de inspanningen en de goede zorgen van anderen. Jouw leven ligt helemaal in de handen van anderen. Jouw hele bestaan is een kwestie van

1 vertrouwen. Je bent niets anders dan vertrouwen. Jij *leeft* vertrouwen.
2 Jouw activiteit, om het zo te zeggen, is niets anders dan passiviteit, is
3 ontvankelijk te zijn, geraakt, beroerd. Jouw hele bestaan is een kwestie
4 van gepassioneerd te zijn.

5 Beide woorden horen bij elkaar: 'passiviteit' en 'gepassioneerd'. De
6 eerste term benadrukt de lijdzame kant van jouw bestaan, dat je een
7 lijdend voorwerp bent, dat er met jou gedaan wordt. De tweede term
8 benadrukt daarentegen de actieve kant van jouw bestaan, dat je met
9 hartstochtelijke overgave ergens voor gaat. Een baby menst gepas-
10 sioneerd: hij vertrouwt met totale overgave op het mensen van zijn
11 medemensen. Beide woorden, 'passiviteit' en 'gepassioneerd' ontlene
12 hun kern aan het begrip *PASSIE*, een begrip dat niet voor niets nauw
13 verwant is met aanpalende termen als 'sentiment' en 'emotie'. Beide
14 woorden komen tot hun recht in Jesse Prinz' karakterisering van wat
15 hij *emotie* noemt: 'embodied appraisal': zich lichamelijk manifesteren-
16 de waardeschattingen van het scenario waarin iemand zich bevindt.
17 Je huilt als baby. Al jouw activiteit schreeuwt het uit: gepassioneerd
18 maak je duidelijk dat jij er bent, dat je er toe doet, dat je van on-
19 noemlijk grote waarde bent, een waarde die zich toont als volkomen
20 overgave, totaal vertrouwen.

1 Wat je van jou als baby kunt zeggen is dat je totaal aan jouw ouders
2 bent toevertrouwd. Ook dat is een werkwoord: toevertrouwd zijn.
3 Maar het lijkt een toestand eerder dan een proces, een feit eerder
4 dan een activiteit. Het lijkt iets wat je bent, niet iets wat je doet. Toch
5 is dat wat voor jou mensen is, het werkwoord, dat wat je doet door
6 adem te halen, door te leven. Je bent één en al toevertrouwen. Het is
7 jouw toestand, de hoedanigheid van jouw bestaan. Het maakt je heel
8 kwetsbaar, jouw leven heel emotioneel.

9 En dit is wat je concludeert, terwijl je nog steeds wakker ligt, de
30 gebeurtenissen van die dag tot je door laat dringen en geroerd bent
1 door die hand van Esteban. Mensen, het werkwoord, is toevertrou-
2 wen, gewoon zoals een baby, kwetsbaar, emotioneel, overgeleverd zijn.
3 Maar gaandeweg krijgt dat toevertrouwen een ander gezicht, omdat
4 je verwachtingen ontwikkelt, omdat je thuisraakt in *folk physics* en
5 *folk psychology*, omdat je leert praten en leert rationaliseren, omdat
6 je jouw eigen bijdrage kunt leveren aan ons samenleven en daar de

1 begrijpelijkheid, doelmatigheid en goedheid van leert waarderen.
2 Toevertrouwen, zo denk je, wordt vertrouwen, een volwassen manier
3 van omgang met elkaar. Daarin komen twee complementaire zaken
4 verrassend bij elkaar: betrouwbaarheid en kwetsbaarheid. En, emo-
5 ties, zo denk je, duiken op als de balans tussen betrouwbaarheid en
6 kwetsbaarheid verstoord wordt. Overheerst onverwacht jouw kwets-
7 baarheid, zoals bij Dirk en Thebe, dan word je boos, of verdrietig, of
8 bang. Overheerst onverwacht de betrouwbaarheid van een ander, van
9 Esteban bijvoorbeeld, dan word je blij, ontroerd. Klinkt eigenlijk wel
10 goed, vind je, en met die hand van Esteban in gedachten val je voldaan
1 in slaap.

4. *Betrouwbaarheid*

2
3
4
5
6 Zo beginnen wij allemaal ons leven, totaal overgeleverd aan de zorgen
7 van anderen. Dat is goed gegaan, evident. Anders was je niet hier om
8 dit na te kunnen lezen.

9 Hoewel... Laat ik me haasten hier de nodige nuances aan te bren-
10 gen. Ik weet het immers wel. Kinderen zijn zo ontzettend plooibaar,
1 zo ontstellend naïef in hun vertrouwen, zo gruwelijk begaafd als het
2 om hun aanpassingsvermogen gaat. Wie weet heb jij het inderdaad
3 wel gered, heb je het overleefd, maar ben je toch tamelijk misvormd
4 uit je jeugd te voorschijn gekomen. Wie weet is jouw vertrouwen
5 harteloos beschaamd. Wie weet is zonneklaar gebleken dat jij jouw
6 leven helemaal niet aan jouw ouders kon toevertrouwen. Wie weet
7 bleken zij volkomen onbetrouwbaar te zijn. Misschien vind jij zelfs
8 wel dat ze nooit kinderen hadden mogen krijgen. Dat kan. Het is een
9 zeldzaam hard oordeel, dat we meestal alleen over de ouders van an-
10 deren vellen. Het is een extreme variant van wat iedereen in meer of
1 mindere mate wel zal kunnen beamen: dat niet altijd iedereen zomaar
2 te vertrouwen is, dat de betrouwbaarheid van onze medemensen soms
3 serieus te wensen overlaat, en dat dat zijn sporen in jou achterlaat,
4 zoals in ieder van ons, in de emoties waaraan je kunt zien wanneer
5 iemand uit balans raakt en hoe. Het zou een stuk schelen als we iets
6 aan die betrouwbaarheid van anderen zouden kunnen doen.

1 Ik weet niet hoeveel mensen dit denken. Ik weet niet hoeveel
2 mensen een grondhouding hebben die gekenmerkt wordt door on-
3 veiligheids, door het idee dat je eerst een goede indruk wilt krijgen
4 van iemands betrouwbaarheid voordat je hem of haar wilt, of durft,
5 vertrouwen. Maar als je eenmaal groot genoeg bent geworden om
6 anderen actief en expliciet iets toe te vertrouwen, dan is daar altijd
7 ook het begeleidend besef dat de mate waarin je een ander iets ver-
8 antwoord kunt toevertrouwen samenhangt met de mate waarin die-
9 gene betrouwbaar is. Dat geeft je op het eerste gezicht twee moge-
10 lijkheden: of je begint met iemand iets toe te vertrouwen omdat je de
1 verantwoordelijkheid daarvoor zelf durft te dragen, of je begint met
2 het vaststellen van de mate waarin iemand betrouwbaar is omdat je
3 eerst de zekerheid wilt hebben dat hij de bijbehorende verantwoor-
4 delijkheid kan dragen. En als dit je keuze is, of lijkt te zijn, dan is er
5 wel iets te zeggen voor de veilige route. Probeer dus eerst maar eens
6 te achterhalen hoe betrouwbaar die ander is.

7 Dat dit een doodlopende weg is, een hopeloos incoherente onder-
8 neming, zal ik zo laten zien. Het is echter een weg die tegenwoordig
9 steeds populairder lijkt te worden. Wij hebben aan het begin van deze
10 eenentwintigste eeuw een ware passie ontwikkeld voor het vaststellen
1 van de betrouwbaarheid van anderen. Wij zijn niet meer bezig met ver-
2 trouwen, maar met verzekeren. En wij hebben daar ook een moderne
3 strategie voor. Wij hebben immers *deskundigen*, mensen met kennis, en
4 met diploma's, aan wie je al je zaken kunt toevertrouwen. Natuurlijk
5 kun je alles zelf proberen te doen: je brood bakken, je schoenen lappen,
6 je gootsteen ontstoppen, je groente verbouwen, je bier brouwen, je
7 glas blazen, en ook nog je mobieltje *upgraden* en de nieuwste versie van
8 *Firefox* installeren. Maar dat werkt niet. Dat weet iedereen. Je zult iets,
9 zelfs heel veel, aan anderen moeten overlaten, aan anderen moeten toe-
10 vertrouwen. Daar hebben we dus die deskundigen voor, die specialis-
1 ten, die een vak beheersen en die daardoor in een specifiek vakgebied
2 *qualitate qua* betrouwbaar zijn. Zij weten wat ze doen, anders dan die
3 knoeiers en beunhazen die indruk proberen te maken maar helemaal
4 niet betrouwbaar zijn omdat ze helemaal niet deskundig zijn.

5 Ziehier de sleutel tot vertrouwen – als je naïef bent. Deskundi-
6 gen zijn betrouwbaar. Per definitie. En aan betrouwbare mensen, aan

1 deskundigen, kun jij met een gerust hart jouw zaken toevertrouwen.
2 Er is maar één probleem. Hoe weet jij wie er op een bepaald terrein
3 deskundig is als jij zelf op dat terrein niet deskundig bent? En, let wel,
4 het gaat natuurlijk alleen om die terreinen waarop jij zelf niet des-
5 kundig bent. Alleen op die gebieden heb je een betrouwbare ander
6 nodig. Maar juist op die gebieden ben jij zelf niet deskundig en dus
7 ook niet in staat te beoordelen of een ander dat wel is. Ze kunnen
8 zoveel zeggen.

9 Hiermee stuiten we op een hedendaagse versie van het klassieke
10 probleem van Juvenalis: wie bewaakt de bewakers? Treurig genoeg
1 lijken we daarbij tegenwoordig vergeten te zijn dat Juvenalis een
2 cynische satiricus was die geen serieus probleem aan de orde wilde
3 stellen maar die een decadente uitwas bekritiseerde. Wij nemen het
4 probleem wel serieus, maar wij begrijpen het niet goed. Wij zoeken
5 de verkeerde kant op en creëren zo een nieuwe uitwas, weliswaar
6 geen decadente, maar een uiteindelijk veel treurigere: een uitwas van
7 wantrouwen. Wij hebben namelijk een verwoestend antwoord op de
8 vraag wie de betrouwbaarheid van deskundigen bewaakt: *betrouw-*
9 *baarheidsdeskundigen*. Ze zijn massaal het onderwijs en de universi-
10 teiten binnengekomen: de accountants, de toezichthouders, de visi-
1 tatiecommissies die zorgvuldig registreren dat een diploma ook staat
2 voor waar het voor zegt te staan. Onze deskundigen zijn betrouwbaar.
3 Echt. Zij hebben een diploma. Een gewaarborgd diploma. Met een
4 stempel van een opleidingsinstituut. En dat opleidingsinstituut is zelf
5 ook weer gesierd met een stempel. Zij is geaccrediteerd. Zij heeft zelf
6 haar diploma gehaald. En, inderdaad, ook de deskundige leden van
7 accreditatiecommissies hebben zelf weer hun diploma gehaald. Het
8 Droste-effect is niet te overzien: voor iedere deskundige een diploma,
9 voor ieder diploma een stempel, voor iedere stempel een accreditatie,
10 voor iedere accreditatie weer een deskundige, met een diploma, met
1 een stempel, enzovoort.

2 Het is niet helemaal eerlijk van mij, misschien, om zo van leer te
3 trekken. Er is immers wel degelijk een serieus verband tussen be-
4 trouwbaarheid en deskundigheid. Neem een automonteur. Ik hoor
5 een raar, schurend geluid, ergens bij het achterwiel. Mijn eerste reactie
6 is misschien om de muziek wat harder te zetten. Niet slim, dat snap

1 ik. Maar ik heb er dan ook geen verstand van. Als ik ermee naar de
2 garage ga, dan verwacht ik dit van de automonteur: dat hij weet wat
3 hij hoort, daardoor weet wat hij moet doen, en dat hij dat dan ook
4 doet. Dat hij dat gewoon geleerd heeft, dat hij objectieve kennis over
5 de mechanica van auto's verworven heeft en daardoor als het ware
6 geprogrammeerd is om de oorzaak van zo'n raar geluid te achterha-
7 len. Dat hij kennis heeft opgedaan, en ervaring, en dat hij daardoor
8 systematisch accuraat en adequaat reageert op wat hij waarneemt. Dat
9 daar geen speld tussen te krijgen is. Dat maakt hem betrouwbaar. Zo-
10 als een thermostaat, bij wijze van spreken. Daarvan zeggen we immers
1 ook dat hij betrouwbaar is als hij de kamertemperatuur registreert en
2 dan doet wat nodig is: verwarmingsketel aan of uit. Zoals ook een
3 beleggingsadviseur betrouwbaar is: hij weet wat die cijfertjes beteke-
4 nen, weet daardoor wat hij moet doen, en doet dat dan ook. En zoals
5 een loodgieter betrouwbaar is: hij weet wat die stank betekent, weet
6 daardoor wat hij moet doen, en dat doet hij dan ook. Het is een goed
7 schema voor betrouwbaarheid: kennis leidt tot juist handelen.

8 Ik wil hier niettemin graag drie kanttekeningen bij maken. Ten
9 eerste: je hebt deskundigen in soorten en maten. Je hebt er ont-
10 zettend veel, voor ieder klein kunstje is er wel een opleiding, een
1 trainingstraject, een leergang. Je kunt op eindeloos veel terreinen
2 een specialist worden. Je kunt deskundig worden op vrijwel ieder
3 gebied. Maar niet alleen is er geen enkele opleiding waar je kunt
4 leren mensen, het lijkt ook geen specialisme te zijn, geen specifiek
5 type deskundigheid met zich mee te brengen. Er is geen maatschap-
6 pelijk geaccrediteerd arrangement dat voorziet in deskundigheid op
7 het terrein van het mensen. Mensen, het werkwoord, is een activiteit
8 die niet lijkt te rijmen met deskundigheid. Mensen kun je immers
9 niet aan anderen over laten. Mensen moet iedereen zelf en we lijken
10 er ook een heel leven voor nodig te hebben om ons er een beetje in
1 te bekwamen. Deskundig worden we misschien, op den duur, maar
2 alleen in ons eigen gemens. Niemand immers die dát van je over kan
3 nemen, jouw mensen. Dus zelfs als de hedendaagse constructie met
4 al zijn deskundigen een goede oplossing zou zijn voor ons probleem
5 van andermans betrouwbaarheid, dan is het dat niet op het terrein
6 van het mensen. Hoe betrouwbaar een ander menst, is geen kwestie

1 van zijn deskundigheid, van zijn diploma's, al dan niet met stempel.
2 En dat doet er toe. Dat is namelijk precies de crux van het mensen:
3 betrouwbaar zijn.

4 De tweede kanttekening sluit hierbij aan. Er zit iets wonderlijks
5 in het schema voor betrouwbaarheid dat ik hierboven besprak. De
6 thermometer is betrouwbaar omdat hij wetmatig reageert op de om-
7 gevingstemperatuur. Zijn betrouwbaarheid is een functie van het cau-
8 sale mechanisme op basis waarvan hij is gebouwd. Dat het buiten 23
9 graden Celcius is *veroorzaakt* dat het display "23° C" weergeeft. Maar
10 bij deskundigen gaat dat anders. Bij deskundigen is er sprake van wat
1 je een drietrapsraket zou kunnen noemen: ten eerste moet de auto-
2 monteur weten wat dat geluid veroorzaakt, daardoor behoort hij ten
3 tweede te weten wat hij zou moeten doen, maar dan moet hij dat, ten
4 derde, ook nog echt gaan doen. Het is die derde stap die bij deskundi-
5 gen nooit zomaar een kwestie van causaliteit is. (De tweede trouwens
6 ook niet, maar dat terzijde.) De systematische betrouwbaarheid van
7 een deskundige is een functie van zijn kennis. En kennis is op zichzelf
8 niet genoeg voor die derde stap. Dat weten we allemaal. Om een wat
9 goedkoop voorbeeld te geven: de bankdirecteur weet wat de cijfers
20 te betekenen hebben, daardoor weet hij ook wat hij moet doen, maar
1 toch geeft hij zichzelf, tegen beter weten in, nog een flinke bonus.
2 Die stap van weten naar doen, precies die derde stap, is geen kwestie
3 van deskundigheid. Het is een stap die van oudsher aangeduid wordt
4 met 'van goede wil zijn'. De deskundige kan nog zo deskundig zijn,
5 als hij niet van goede wil is, dan zal hij niet betrouwbaar zijn. Als hij
6 zijn vak niet verstaat, als hij een beunhaas is, dan is hij natuurlijk ook
7 niet betrouwbaar. Maar hoe deskundig hij ook is, dat brengt hem
8 niet verder dan stap twee: dat hij weet wat gedaan moet worden. Dat
9 dan ook doen vraagt iets anders, vraagt om een goede wil, vraagt om
30 een mens die *menst*, een mens die de kwaliteitsregels van het mensen
1 serieus neemt.

2 De derde kanttekening, tenslotte, keert het hele plaatje om en
3 maakt in één keer duidelijk dat de zogenaamde veilige route een
4 doodlopende weg is, een incoherente onderneming. Want kijk nog
5 eens precies naar die twee mogelijkheden die ik aan het begin van
6 deze paragraaf schetste: of je begint met iemand iets toe te vertrouwen

1 omdat je de verantwoordelijkheid daarvoor zelf durft te dragen, of je
2 begint met het vaststellen van de mate waarin iemand betrouwbaar is
3 omdat je eerst de zekerheid wilt hebben dat hij de bijbehorende ver-
4 antwoordelijkheid kan dragen. Deze tweede, zogenaamd veilige optie
5 zegt je te beginnen met het vaststellen van iemands betrouwbaarheid.
6 Wat ligt daarin verborgen? Dat jij de verantwoordelijkheid voor deze
7 vaststelling zelf durft te dragen. Dat gaat nooit weg. Het is de keer-
8 zijde van de goede wil van de ander die je altijd nodig hebt. Je kunt
9 iemands diploma's bekijken. Je kunt de accreditatie van zijn opleiding
10 bestuderen. Je kunt de inspectierapporten van de visitatiecommissie
1 opvragen en je door de droge stof heen ploeteren. Je kunt de stempels
2 in die rapporten bekijken. Je kunt het *curriculum vitae* van de inspec-
3 teurs bestuderen. Je kunt navraag doen bij het ministerie. Maar hoe
4 ver je ook doorvraagt op zoek naar vaste grond, ergens komt het mo-
5 ment waarop jij jouw eigen verantwoordelijkheid onder ogen moet
6 durven zien en zult moeten beseffen dat jij moet beginnen. Jij moet
7 beginnen met vertrouwen, met te durven bouwen op jouw oordeel
8 dat de inspecteur betrouwbaar is, of degene die hem aanstelde, of de
9 procedure die hij volgt. Jij moet beginnen met verantwoordelijkheid
20 nemen, zoals je ooit, lang geleden, in jouw wieg, begonnen bent met
1 toevertrouwen, met overgave, met passie.

2 Er is geen ontkomen aan. Als toevertrouwen een expliciete, be-
3 wuste activiteit is, als je behoefte hebt aan betrouwbare medemensen,
4 dan zul je zelf moeten beginnen met het nemen van verantwoorde-
5 lijkheid voor jouw eigen kwetsbaarheid.
6

7 8 5. *Kwetsbaarheid*

9
30 Het was de verstandige optie die ik in de vorige paragraaf beschreef:
1 te bouwen op betrouwbaarheid, op kennis, op deskundigheid, op het
2 gezamenlijk ontsnappen aan de menselijke kwetsbaarheid, door te in-
3 vesteren in het maatschappelijke arrangement van de arbeidsdeling,
4 van voor anderen te doen waar je goed in bent, van je specialiseren,
5 met zijn allen, om zo te profiteren van onze talenten en aan te tonen
6 dat de maatschappij maakbaar is, en daarmee het samenleven.

1 Het is te kort door de bocht. Ik weet het. Want ook de collec-
2 tieve kracht, zelfs als die in zijn perfectie denkbaar, realiseerbaar en
3 benutbaar zou zijn, kan alleen bestaan bij de gratie van ons zevenmil-
4 jardvoudige vertrouwen, dat wij het oprecht aandurven anderen toe
5 te vertrouwen dat zij betrouwbaar zullen mensen. Dat vertrouwen
6 maakt ons kwetsbaar, ieder van ons, zevenmiljard maal. En het lijkt er
7 wel op dat we dat vergeten zijn, dat we zelf zijn gaan geloven dat we
8 ons kunnen verzekeren tegen onbetrouwbaarheid, dat we ons eigen
9 wantrouwen met deskundigheid denken te kunnen bestrijden. Hoe
10 naïef kun je zijn.

1 Het verbaast mij in dit licht helemaal niet dat het in onze maat-
2 schappij tegenwoordig zo'n emotionele warboel is. Het verbaast mij
3 niet omdat al die verstandige deskundigheid nog steeds grotendeels
4 gebaseerd is op het ontkennen van onze kwetsbaarheid, op het nege-
5 ren van onze emoties. Daarmee laten we een kans liggen; namelijk de
6 kans onze emoties te veredelen, ze te transformeren tot belangrijke
7 bouwstenen van ons gezonde verstand.

8 Laat ik nog eens terugkeren naar Dirks boosheid en Thebes ver-
9 driet om duidelijk te maken wat ik bedoel. Dirk is niet voor niets
10 boos. Hij heeft er best goede redenen voor. Hij dacht er gewoon op
1 te kunnen vertrouwen dat Ningak en Katja goed zouden mensen,
2 dat ze respectvol om zouden gaan met Thebes liefdesgedicht, zoals
3 goede mensen zouden doen. Thebe verwachtte van haar kant dat
4 Ningak haar kwetsbare intimiteit waard zou zijn, dat hij die voor
5 zich zou houden. En Dirk verwachtte dat Katja niet zou liegen, dat
6 ze zich niet zou bemoeien met de vertrouwelijke correspondentie
7 tussen Ningak en Thebe, en dat ze hun privacy zou respecteren.
8 Hoewel Dirk niet rechtstreeks een partij is in deze kwestie voelt hij
9 zich aangesproken en voelt hij zich bevoegd Ningak en Katja aan
10 te spreken op hun gedrag. Daar zit iets in. Katja en Ningak hebben
1 onder de maat gemenst; ze mogen best gecorrigeerd worden. Maar
2 Dirks boosheid is delicaat. Die boosheid verwacht de anderen. Die
3 boosheid maakt Dirks positie minder duidelijk en maakt daardoor
4 tevens de positie van Ningak en Thebe, en die van jou en Esteban,
5 minder duidelijk. Dat brengt een heleboel ruis met zich mee en veel
6 gelegenheid voor onbegrip.

1 Dirks boosheid is redelijk voor zover zij Dirk heel rechtstreeks laat
2 voelen hoe hij de situatie in evaluatieve zin inschat. Dirk krijgt een
3 verantwoordelijkheid te dragen die deels op de schouders van anderen
4 had horen liggen. De kwaliteit van het morele klimaat op Endoxa gaat
5 hem na aan het hart, maar het is ieders zaak, niet alleen die van hem.
6 Dirk voelt zich daarom in de steek gelaten, te zwaar belast, kwetsbaar
7 in zijn verantwoordelijkheidsgevoel, overgeleverd aan anderen die op
8 dit punt onbetrouwbaar lijken te zijn. En blijkbaar neemt de boosheid
9 het hier van Dirk over. Blijkbaar is Dirk op dit punt niet in staat zijn
10 gevoel te transformeren. Hij kiest de foute woorden, overdrijft zijn
1 punt, laat zich gaan, en etaleert daarmee zijn kwetsbaarheid op een
2 manier die tot nog meer ellende kan leiden. Zullen de anderen in staat
3 zijn Dirk met compassie te benaderen? Zullen zij adequaat kunnen
4 reageren op Dirks waardeschatting van de situatie? Of zullen zij in
5 hun eigen emotionele kwetsbaarheid ook naast het begrip grijpen en
6 primair op zijn boosheid reageren eerder dan op de redelijke strek-
7 king van zijn woorden? Zie je hoe het onbegrip kan aanzwellen, van
8 kwaad tot erger?

9 Zo'n ontluisterende afloop zou zeker begrijpelijk zijn. Mensen
10 zijn kwetsbaar, afhankelijk van het begrip van anderen, van elkaars
1 vermogen te vertrouwen op elkaars goede wil. Als zij dat niet durven,
2 (tijdelijk) niet in staat zijn met vertrouwen te reageren, (tijdelijk) hun
3 eigen kwetsbaarheid niet onder ogen durven zien, ja, dan verloopt
4 zo'n scenario betreuenswaardig. Begrijpelijk, dat wel, maar niet doel-
5 matig en zeker niet goed.

6 Wie op zo'n moment echter in staat is zijn eigen kwetsbaarheid
7 te benutten – of het nu Dirk is, Katja, Esteban, of wie dan ook – die
8 slaagt er in zijn emoties werkelijk te transformeren, te veredelen. En
9 die introduceert daarmee tevens een herinterpretatie van het lopende
10 scenario, een herinterpretatie waarin alle betrokkenen gestimuleerd
1 worden hun emoties te veredelen. Wie dat op zo'n moment kan, laat
2 zien dat vertrouwen in gastvrijheid een heel krachtig tweelingzusje
3 heeft, om het zo maar te noemen.

4
5
6

6. *Gastvrijheid*

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
1
2
3
4
5
6

Die hand van Esteban die jouw hand pakte, er lichtjes in kneep en hem toen lang vasthield – die hand voelde goed. Hij is de hand van de gastvrijheid, van de compassie, van in emotionele zin gewoon te mogen zijn wie je bent, van de pionier die begrip stimuleert van wat zich nog onvoldoende gearticuleerd aandient. Die hand van Esteban had de hand van een moeder kunnen zijn, van een onderwijzer, een gids. Ik laat die hand van Esteban gewoon in de jouwe. Geniet ervan! In plaats daarvan kijk ik naar Katja en probeer mij voor te stellen wat zij had kunnen leren van Estebans hand.

Stel dat het inderdaad zo gegaan is als jij je 's avonds in bed kunt voorstellen. Ningak staat daar met dat anonieme liefdesgedicht in zijn handen. Katja komt binnen. Zij vinden elkaar leuk, maar hebben dat elkaar nog niet verteld. Ze blozen allebei, voelen zich ongemakkelijk en Ningak flapt het er ineens uit:

– Katja. Jij? Ben jij het misschien? Heb jij mij dit gedicht gestuurd?

Wat doet Katja op dat moment? Een hele serie reacties is mogelijk. Als lezer kun je je met gemak voorstellen dat het scenario op dit moment nog alle kanten op kan gaan. Daarin toont zich het lichte van begrijpelijkheid, een narratief criterium. Wat Katja zal doen hangt af van haar bedoelingen, van het plan dat zij opvat of dat haar te binnen valt, het plan dat haar gedrag een zekere doelmatigheid kan geven. In het scenario dat ik aan het begin van dit hoofdstuk geschetst heb, weet Katja zich geen raad met haar gevoelens van jaloezie en komt tot een huichelachtig plan. Maar stel nu dat Katja gewoon geneigd is optimaal te mensen, dat zij een goed mens probeert te zijn, een mens van goede wil. Stel dat dit haar plan is, en dat haar gedrag dus een doelmatige bijdrage zal zijn aan een positief moreel klimaat op Endoxa. Zij heeft gewoon het beste voor met iedereen. Stel.

Natuurlijk, zij vindt Ningak leuk. En zij houdt van zichzelf. Maar juist daarom is het belangrijk dat zij gastvrijheid kan opbrengen. Hier is wat zij dan bijvoorbeeld zegt:

1 *Gastvrij.* — Wat bedoel je, Ningak? Een liefdesgedicht? Wat lief.
2 Je weet niet van wie? Nee, ik had het kunnen doen, ik had het
3 ook wel willen doen als ik het zelf bedacht had, maar, nee, ik heb
4 het niet voor je geschreven. Het moet iemand zijn die zich niet
5 zomaar durft blootgeven, maar die veel om je geeft. Dat snap ik,
6 je bent een leuke man, maar, nee, ik ben het niet. Heb je een idee
7 wie het dan zou kunnen zijn?
8

9 Er gebeurt een heleboel tegelijk in deze reactie. Om precies te zijn
10 zie ik vier handelingen in één, vier handelingen die kenmerkend zijn
11 voor een interventie van iemand die haar gezonde verstand weet te
12 ondersteunen met een krachtige dosis gastvrijheid. Zo iemand be-
13 grijpt dat mensen vertrouwen nodig hebben om te kunnen mensen
14 en dat vertrouwen gastvrijheid nodig heeft om aan te kunnen slaan.

15 Op de eerste plaats benoemt en bevestigt Katja met deze reactie
16 dat Ningak geraakt is door iets waardevols. Iets van waarde heeft zich
17 aangediend, iets dat weerloos is, zoals Lucebert dichtte. Ningak bloost.
18 Hij voelt zich ongemakkelijk, niet zozeer omdat hij zich schaamt maar
19 omdat hij zich geen raad weet met zichzelf. Hij is uit balans en zoekt
20 houvast. Emoties nemen de overhand. Hij is niet in staat gedeceideerd
21 te handelen, maar voelt zich overgeleverd. Met haar reactie bevestigt
22 Katja als het ware zijn emotionele onmacht. Ze maakt duidelijk dat
23 ze snapt dat hij aangedaan is, dat er inderdaad iets van waarde op zijn
24 pad is gekomen. Je kunt je wellicht een parallel voorstellen tussen hoe
25 een moeder op haar kind zou reageren als het kind bijvoorbeeld zou
26 horen dat zij niet, maar een ander vriendinnetje wel voor een bepaald
27 feestje wordt uitgenodigd. De moeder zal het verdriet van het kind
28 bevestigen. Ze zal haar kind duidelijk maken dat een feestje inderdaad
29 leuk is en dat het pijn doet als je daar niet voor uitgenodigd wordt.
30 Maar dat is natuurlijk niet het enige dat een moeder dan doet.

31 Op de tweede plaats benoemt en bevestigt Katja met haar reactie
32 dat ook zij geraakt is. Ningak is niet zomaar geraakt door iets dat
33 hem uit balans brengt, iets dat hij belangrijk vindt, maar dat in feite
34 de moeite niet waard is. Nee, Katja verplaatst zich als het ware in
35 Ningaks positie en laat merken wat het haar zou doen als zij door de
36 liefde geraakt zou worden. Ze gaat in feite nog een stuk verder en

1 laat merken hoe leuk zijzelf Ningak vindt. Het gaat hier om iets dat
2 ook Katja uit balans zou kunnen brengen. In het scenario waarop jij
3 's avonds terugkijkt, blijkt dit inderdaad ook daadwerkelijk het geval
4 te zijn geweest. Katja is in het echt uit balans geraakt en heeft daarin
5 de aanwijzingen van de gastvrijheid niet opgepikt, maar heeft zich
6 laten gaan in haar jaloezie en haar kleinzielige zelfbedrog. Maar in
7 *Gastvrij* lukt het Katja echter wel om er ondanks haar eigen kwets-
8 baarheid voor Ningak te zijn. Zo zal het ook de moeder vergaan die
9 haar kind opbeurt. Het is verdrietig als je niet voor een feestje uitge-
10 nodigd wordt. Dat hoeft je niet te ontkennen, en dat hoeft het kind
1 ook niet te ontkennen. Maar het is ook weer niet zo heel erg. Het
2 verdriet hoeft niet totaal met haar dochter aan de haal te gaan. Er zal
3 een andere keer komen dat het kind wel uitgenodigd wordt en dan
4 zijn er weer anderen die niet op dát feestje zullen mogen komen. Zo
5 gaat dat met verjaardagsfeestjes.

6 Op de derde plaats laat Katja Ningak de ruimte om goed te men-
7 sen. Ze ontnemt hem de ruimte voor zijn eigen reactie niet en neemt
8 de verantwoordelijkheid niet van hem over. Maar ze organiseert de
9 handelingsruimte voor Ningak wel. Ze zet zijn ongemak als het ware
10 in een breder perspectief. Ze laat hem niet aan zijn lot over, neemt
1 hem zijn verantwoordelijkheid niet af, maar geeft hem als het ware
2 een kaart van het gebied waarin hij vol vertrouwen een volgende stap
3 zou kunnen zetten. Dit is een typisch aspect van gastvrijheid. Als je
4 een feestje geeft dan maak je je gasten even wegwijs in de feestruimte.
5 Je vertelt waar het drinken staat, waar de hapjes, wie voor de muziek
6 zorgt, en dergelijke. Zo is het ook met de moeder. Een moeder gaat
7 het missen van een feestje niet compenseren met een cadeautje of met
8 een andere vorm van overdreven aandacht. Een moeder zet het ver-
9 driet van haar dochter in het juiste perspectief en biedt haar kind de
10 ruimte om vervolgens op haar eigen manier haar verdriet op waarde
1 te schatten. Er is een feestje en jij bent er niet bij. Meer is het niet.

2 Op de vierde plaats, tenslotte, neemt Katja de verantwoordelijk-
3 heid op zich voor het kader waarin Ningak zijn balans weer terug kan
4 vinden. Katja laat hem niet alleen de ruimte om zich de strekking van
5 zijn emotie toe te eigenen, ze neemt zelf expliciet de verantwoorde-
6 lijkheid voor de context waarin Ningak zich als mens kan hernemen

1 zodat hij weer verder kan mensen. Katja wil graag dat Ningak menst
2 en zij ziet wel dat Ningak juist dat mensen niet helemaal aan zichzelf
3 toevertrouwt. Hij weet in het huidige scenario even niet goed hoe
4 of wat. Hij legt zichzelf als het ware emotioneel in Katja's handen en
5 hoopt dat zij het mensen van hem overneemt. Hij doet dat overi-
6 gens niet beredeneerd en met een helder besef van Katja's deskundige
7 betrouwbaarheid. Hij valt als het ware gewoon ontredderd in haar
8 handen. Vergelijk dat met het kind dat zich huilend in haar moeders
9 armen werpt omdat zij niet voor een feestje is uitgenodigd. Of verge-
10 lijk het met een gast die op jouw feestje komt, die zo te zien helemaal
11 niemand kent en een beetje aarzelend blijft staan, niet wetend of hij
12 nu links of rechts bij een groepje mensen aansluiting zal proberen
13 te vinden. Zo iemand help je even op weg. En dat doet Katja ook.
14 Ningak moet zijn positie bepalen. Dat gaat ze niet van hem overne-
15 men, maar ze gaat er ook niet zomaar vandoor. Ze geeft hem gehoor,
16 biedt hem een luisterend oor, biedt hem een veilige ruimte waarin
17 hij kan bedenken en bepalen wat hij zal gaan doen. Katja heeft de
18 zaken daarbij gewoon bij hun naam genoemd. Dat geeft Ningak geen
19 mogelijkheid meer om te duiken, om zijn verantwoordelijkheid te
20 ontlopen, maar het geeft hem wel een kader waarin hij Katja gewoon
21 vertrouwen kan en door haar als het ware aangemoedigd wordt ook
22 in zichzelf te vertrouwen.

3 Wat ik Katja hier laat doen is wat Estebans hand met jou heeft ge-
4 daan. Door jouw hand beet te pakken en niet meer los te laten, door
5 jouw hand zacht en geruststellend te strelen, ben jij verzeild geraakt
6 in een gastvrije ruimte waarin jij je gevoelens hebt kunnen bevesti-
7 gen, ze hebt kunnen toe-eigenen in het besef dat jullie samen geraakt
8 zijn door wat voor jullie van waarde is: jullie wederzijdse nabijheid.
9 Esteban heeft dat goed aanvoeld en heeft op een gastvrije manier
30 de verantwoordelijkheid durven nemen om jou te laten voelen dat jij
1 hem en jezelf kunt vertrouwen. Jullie mensen samen.

2 En we kunnen ons voorstellen dat Dirk in een ander scenario
3 beter overweg had gekund met zijn boosheid, dat hij die had kunnen
4 transformeren en had kunnen reageren met gastvrijheid. Dan had hij
5 tegenover Katja en Ningak vier dingen in één kunnen doen:
6

1 *Gastheer.* — Ik kan me best voorstellen dat je je geen raad
2 weet met een anoniem liefdesgedicht, Ningak. En ik denk dat
3 iedereen op Endoxa wel gemerkt heeft, Katja, dat jij Ningak een
4 leuke vent vindt. Dat is hij ook, hè Thebe? Maar ja, doen alsof
5 jij Thebe's gedicht geschreven hebt, Katja, dat kan natuurlijk
6 niet. We hebben allemaal gezien wat dat met Thebe doet, en
7 dat snappen jullie ook wel, toch? Ik moet me er misschien niet
8 zo mee bemoeien en dat doe ik liever ook niet, maar ik wil
9 graag dat we het allemaal naar onze zin hebben hier op Endoxa.
10 Volgens mij vraagt dat van iedereen respect en een sympathieke
1 opstelling. Zijn jullie dat met mij eens?

7. *Vertrouwen*

2
3
4
5
6 Wij zijn stuk voor stuk enkelvoudig belichaamde exemplaren van de
7 menselijke soort. Als ik 's ochtends een heerlijke espresso drink, dan
8 proef alleen ik die verrukkelijke *mélange*, in mijn eigen mond, met
9 mijn eigen tong. En alleen ik merk dat de cafeïne zijn werk doet. Ik
10 voel de alertheid toenemen in mijn hele lijf. Ook als ik samen met
1 mijn lief aan de ontbijttafel zit, ook dan proef ik alleen de cruesli die
2 ik zelf eet, en zij haar eigen boterhammetje. Ik herinner me alleen
3 mijn eigen droom, voel alleen zelf de leuning van mijn eigen stoel
4 tegen mijn eigen rug, voel mijn eigen linkervoet tegen de tafelpoot,
5 voel de lepel die ik in mijn eigen hand heb, voel het pootje van mijn
6 bril een beetje klemmen achter mijn eigen oor. En alleen ik ga naar
7 mijn eigen werk, fiets op mijn eigen fiets, voel de wind langs mijn
8 eigen gezicht, overdenk mijn eigen plannen en afspraken voor de dag,
9 ga achter mijn eigen bureau zitten en schrijf zelf deze woorden. Ik
10 ben steeds alleen mijzelf, steeds zelf de enige die mij altijd begeleidt,
1 bij al mijn ervaringen, herinneringen, plannen, twijfels, handelingen,
2 emoties, overwegingen, enzovoort. Ik besta dankzij mijn lichaam, ik
3 *ben* mijn lichaam, en dat is alles. Dat is het, tachtig kilo schoon aan de
4 haak, tweehonderd botten, zeshonderd spieren, meer dan acht meter
5 darm, honderdduizend kilometer bloedvat, tientallen miljarden ze-
6 nuwcellen, en dat alles ingepakt in een huid van nog geen twee vier-

1 kante meter, een huid die de hele boel begrenst, die mij voorgoed en
2 definitief scheidt van het hele universum. Ja toch? Of niet?

3 Nee. Eigenlijk gewoon helemaal niet. En niet alleen omdat ik
4 ademhaal, lucht in en uit laat stromen, en via een stofwisselingsproces
5 in materiële zin letterlijk deel uitmaak van mijn omgeving. Het is
6 vooral omdat ik niet in mijn eentje kan mensen, ten diepste niet al-
7 leen op mijzelf zou kunnen bestaan, niet kan zijn wat ik ben en niet
8 kan doen wat ik doe zonder dat al die zeven miljard andere mensen
9 met mij meedoen. Samen realiseren we mijn gedrag; samen ons ge-
10 drag. Als ik mens moeten anderen meedoen om het überhaupt *mensen*
11 te laten zijn. Dat is al bij mijn geboorte begonnen en dat houdt nooit
12 op, niet tot ik doodga.

13 Ik heb anderen nodig om mijn gedrag te laten betekenen wat ik
14 verwacht dat het betekent. Ik heb anderen nodig om mijn gedrag te
15 begrijpen, om het doelmatig te laten zijn, en goed. En ik heb anderen
16 nodig om met mijn emoties uit de voeten te kunnen, om te ontdek-
17 ken waar ik om geef, wat er voor mij toe doet. Ik moet anderen toe-
18 vertrouwen dat zij mij zullen bevestigen, dat zij zullen mensen opdat
19 ik kan mensen, dat zij betrouwbaar zullen zijn, mensen van goede
20 wil. Ik moet ze vertrouwen om überhaupt te kunnen zijn wie ik ben.

1 Het is in dit letterlijke *samenleven* dat ons gezonde verstand zich
2 ontwikkelt. Het is in het duizendvoudig afstemmen op elkaar, het
3 eindeloos bijschaven, verfijnen, herijken en corrigeren van onze ver-
4 wachtingen, het voortdurend behartigen, bevestigen en herinterpre-
5 teren van onze meer of minder impliciete opvattingen over de begrij-
6 pelijkheid, doelmatigheid en goedheid van gedrag, in dat permanente,
7 gedetailleerde en gezamenlijke balanceren dat ons gezonde verstand
8 een fantastisch vermogen wordt. Het is in ons gezonde verstand dat
9 onze natuurlijke kracht schuilt, ons vermogen om te gaan met onze
10 emoties, met onze lichtgeraaktheid, onze kwetsbaarheid. Het is ons
11 gezonde verstand dat raad weet met onze passie, onze passiviteit *en*
12 onze gepassioneerdeheid, precies omdat ons gezonde verstand het van
13 vertrouwen moet hebben, en van gastvrijheid.

14 Het is in, met en dankzij ons gezonde verstand dat onze emo-
15 ties zich transformeren, dat ze zich veredelen en een betrouwbaar
16 kompas worden, waardoor zij meer dan handlangers zijn en meer dan

1 boodschapper. Zij zijn ons gezonde verstand zelf. Zij lopen voorop
2 als het makkelijk gaat, trekken aan de bel als het moeilijk wordt en
3 moedigen ons aan een onderzoekende houding aan te nemen als we
4 ons verwonderen. Daar, in dat grijze gebied waarover wij ons wel
5 moeten verwonderen, is ons gezonde verstand op zijn best, zoals ik in
6 het volgende hoofdstuk zal laten zien.

7
8
9
10
1
2
3
4
5
6
7
8
9
20
1
2
3
4
5
6
7
8
9
30
1
2
3
4
5
6